

Szabó Márk

PROGRESSZÍV POLITIKAI GPS

Tony Blair: *A Journey*. Hutchinson, London, 2010, 624 oldal.

1997-ben az Egyesült Királyságban csaknem két évtizednyi konzervatív kormányzás ért véget a Munkáspárt győzelmével és Tony Blair miniszterelnökké választásával. A brit baloldal földcsuszamlásszerű előretörését nem sokkal később a német választás követte, ahol a Helmut Kohl vezetett kereszténydemokrata jobboldal tizenhat évnyi hatalmat követően ellenzékbe kényszerült, átadva helyét Gerhard Schröder baloldali koalíciójának. Ezzel párhuzamosan az Egyesült Államokban Bill Clinton megismételte 1992-es győzelmét, és ezzel Harry Truman elnöksége (1945–1953) óta először maradhatott a Fehér Ház demokrata kézen a második négyéves ciklus idejére is.

Akármilyen nyilvánvaló és fundamentális különbségek mutatkoznak is az egyes országok belpolitikai viszonyai között, kijelenthető: az 1990-es évtized utolsó harmada a nyugati baloldal történelmi pillanata volt. További közös vonás, hogy a hosszú ellenzéki éveket követően az említett baloldali politikusok számára a hatalomba visszatérés előfeltétele egy mély, pártjuk korábbi szavazatszerző stratégiáját és fő szakpolitikai üzeneteit gyakran alapjaiban felülvizsgáló irányváltás volt. Ennek eredményeként született meg a „progresszív”, harmadikutas baloldal, melynek emblematikus és legnagyobb hatású arca a brit miniszterelnök, Tony Blair volt. 2010-ben megjelent memoárkötete így egyszerre szól saját politikai karrierjéről, valamint ad mély betekintést abba, hogyan fogalmazta újra a New Labour a brit politikát. De arra is, hogy ez milyen hosszú távú kihatással van a baloldalra és a Konzervatív Pártra egyaránt.

A megragadott pillanat – és hosszú távú hatásai

Politikusok memoárkötetei – kimondva vagy kimondatlanul – azzal a céllal születnek, hogy a hatalomból történő távozást követően egy személyes narratíva bemutatásával szépítsenek a többnyire választási vereséggel vagy – mint Blair esetében – az éppen annak elkerülése reményében történő önkéntes, esetleg a párt által kikényszerített lemondással véget érő karrier utólagos megítélésén. E mércével a *Journey* egyértelműen a jobban sikerült kísérletek közül való. A könyv mellőzi az „emberarcú” politikus képének kialakítását szolgáló hosszadalmas, többnyire semmilyen politikai relevanciával nem bíró család-történelmi és magánéleti fejezeteket. Cserébe markáns, olykor a tudatos hatásadásért érdekében érezhetően színezett, ám az emlékiratokkal szemben támasztott hitelességi kritériumoknak még így is kitűnően megfelelő történelmi és tematikus elbeszélés keretében próbálja bemutatni az olvasónak a New Labour legnagyobb hatású alakjának közéleti pályafutását.

A könyv első fejezeteiben Blair aprólékos, alaptéziseiben nehezen vitatható elemzést ad arról, hogy saját olvasatában mi okozta a Munkáspárt reménytelen választási helyzetét. A Labour még az 1980-as évek thatcheri privatizációs és deregulációs hullámát követően is a köztulajdon elsőbbségét hirdette, ellehetetlenítve a kormányzóképes, hiteles és korszerű baloldal képének kialakítását. A pártalkotmány híres-hírhedt 4. cikkelye (Clause IV.) egészen Blair 1994-ben előterjesztett javaslatáig a termelési erőforrások köztulajdonba vételét hirdette.¹ Sokatmondó, hogy a dinamikusnak és innovatívnak nehezen mondható John Major vezette Konzervatív Párt az 1992-es választásokkor úgy tudott többséget szerezni, hogy ekkorra már nyilvánvaló volt a jobboldal végzetes megosztottsága az EU-integráció mélyítése kapcsán.

Blair diagnózisát, akármennyire is helytálló volt, még a vereséget követően is csak a kisebbség osztotta a pártban. Tulajdonképpen egy tragikusan véletlen – és váratlan – pillanat, John Smith elnök 1994-ben bekövetkezett halála teremtette meg annak lehetőségét, hogy a feltörekvő politikus körül csoportosuló „modernizátorok” megszerezzék a változásokhoz elengedhetetlen kulcspozíciót. Ez a siker azonban egyszersmind két súlyos, Blair politikai pályafutására és a brit baloldal jövőjére nézve egyaránt meghatározó, alapvető ellentmondás origója is. A New Labour kormányra kerülésében kulcsszerepet játszó Gordon Brown – Tony Blair tandemem belül ugyanis ebben a pillanatban feloldhatatlan erőeltolódás megy végbe az utóbbi javára. Ez a tény ugyan csak hosszú évek múltán válik a külső szemlélő számára is egyértelművé, mégis már akkor magában hordozta a belháború lehetőségét.

Ugyanilyen hosszútávú, s talán a személyes vizálynál még súlyosabb politikai következményekkel bíró mozzanat a New Labour szakpolitikai célkitűzései és a hagyományos baloldali szavazóbázis preferenciái közti hajszálrepedések szakadékká válása.² A szerző – noha könyvében explicit módon sehol nem írja le – személyében, világnézetében, közéleti szerepfelfogásában és a kormányzásról alkotott víziójával feloldhatatlan dilemma elé állította a baloldali szavazókat. Számukra a kérdés idővel újra és újra abban kristályosodott ki, hogy vagy elfogadják egy az oxfordi elitképzést követően ügyvédként praktizáló, a magánszektor működési elveit kormányzati gyakorlatba átültetni kívánó, a hagyományos brit jóléti intézményrendszer működésének inherens részét képező újraelosztó funkció meghaladását hirdető, tabudöntögető „progresszív” jelölt személyét, vagy tartósan átengedik a kezdeményezést a „természetes kormánypártnak” (a konzervatívoknak). Ezt a belső feszültséget drámai módon hozta felszínre a 2003-as iraki háborúhoz való csatlakozás, amely – a súlyos arcvesztés beismerésének vállalhatatlan jellege miatt – a könyvben továbbra is meghatározó, de visszatérően, kérlelhetetlen módon pozitív értékelést kap Blair öninterpretációjában. „Amerika oldalán álltam, amikor a

¹ Az 1917-es, fabiánus szocialista ihletésű előírás szerint: *common ownership of the means of production, distribution and exchange*. Ironikus módon a szövegrész megfogalmazásakor még a századelő bolsevik radikalizmusával szemben kívánták a brit politika mérsékelt térfelén tartani a pártot ezzel a célkitűzéssel, amely azonban az 1989-es rendszerváltásokat követően jócskán anakronisztikussá vált. Részletesebben lásd BLAIR: *A Journey*, 75–76.

² Lásd BÍRÓ NAGY András: *A brit Munkáspárt válságának anatómiája*, *Progresszív Politika* 2008/4. (különösen Az elhanyagolt gyökerek című alfejezet).

szükség ezt kívánta. Együtt megszabadítottuk a világot egy zsarnoktól. Közösén harcoltunk az iraki nép demokratikus jogaiért” – állítja az önreflexiót nyomokban sem tartalmazó összegzés,³ amely talán az egyik kulcsmozzanat annak megértéséhez, hol vált el végleg egymástól Tony Blair progresszív-intervencionista külpolitikája nyomán a New Labour és a Munkáspárt egykori törzsbázisa.⁴ Bár Nagy-Britannia Amerika oldalán történő háborúba lépése súlyos károkat okozott a miniszterelnöknek, a *Journey* tanúsága szerint mégsem ez, hanem a felsőoktatási reform keretében 2004/2005-ben bevezetett egyetemi tandíj megszavazása körüli viták során került legközelebb a lemondáshoz.

Az iraki háború ellentmondást nem tűrő interpretációjához hasonló módon köszön vissza a memoárban a belpolitikai téren hozott reformpolitika elvi megalapozottsága, vagyis a közszolgáltatások – különösen az oktatás- és az egészségügy – piaci szemléletű átalakítása, a kormányzati döntéshozatal logikájának a versenyszférához történő közeletése, vagy a hagyományos (brit) baloldali kormányokra kevésbé jellemző fiskális szigorhoz való ragaszkodás. Mindez annak fényében, hogy Blair utólag is igazolni tudja: a New Labourt hosszútávon támogató társadalmi koalíció képezhető a thatcheri *laissez-faire* filozófia nyomán szélesedő új középosztály egy részéből és az alacsonyabb anyagi színvonalon élő rétegből. Ez utóbbi számára pedig pont nem a segélyelvű jóléti intézkedések, hanem a felemelkedés lehetőségét biztosító kormányzati politikák kínálják a megfelelő lehetőséget. Így fér meg egymás mellett – Blair kormányprogramjában legalábbis – a felsőoktatási tandíj és a társadalmi szolidaritás gondolata.

A New Labour kormányzati politikáinak megértéséhez magyarázatul szolgálhat az a kézenfekvő interpretáció, mely szerint Blair a thatcherizmus újrafazonírozott, „soft” változatának progresszívvé címkézésével kívánt tartós társadalmi bázist formálni a Munkáspárt számára. Vagyis felismerte, hogy az egykori konzervatív miniszterelnök asszony markáns gazdaságpolitikájának következtében visszafordíthatatlanul olvadni kezdett a baloldal számára a II. világháború utáni időszakban még győztes többséget eredményezni képes társadalmi réteg. Akárhogyan is, a *Journey* talán legtanulságosabb része a kormányzati pozícióra készülő évek szakpolitikai munkájának részletgazdagsága, melyből feltárul, hogy a gazdaságpolitika megalapozásakor mekkora súlya volt a hitelességhez szükséges fiskális szigor. Innentől válik érthetővé a pénzügyminiszter – és utód – Gordon Brown kiemelt szerepe, aki a Downing Street 10-be történő beköltözést megelőző évtizedben kulcspozíciót töltött be a „vizionárius” Blair reformprogramja megvalósításában (vagy éppen fékezésében).

³ BLAIR: *I. m.*, 479.

⁴ A 2003-as iraki háború feltétlen támogatójaként Blair olyan jobboldali állam- és kormányfők szövetségesevé vált, mint Silvio Berlusconi olasz, valamint José Maria Aznár spanyol miniszterelnök, mindekenélőtt pedig az amerikai George W. Bush. Ez utóbbi politikus egyébként saját memoárjában mindvégig a lehető legnagyobb elismeréssel ír brit kollégájáról.

A Blair-jelenség: leadership, karizma, mediatizált politika

A volt miniszterelnök memoárja egy szempontból következetes marad: kétséget sem hagy afelől, hogy Blair mindvégig küldetéstudatának kormányzati gyakorlatba való átültetését tartotta szem előtt. S ha ehhez az kellett, hogy a baloldali szavazótábor ideig-óráig elidegenítse, ezt a kockázatot is vállalhatónak tartotta. A szerzőt abból a szempontból kevés kritika érheti, hogy 1997-es és 2001-es masszív választási győzelmei vitán felül személyes meggyőzőerejének, valamint a Major-korszak szétesett kormányzati működéséhez képest sikeres irányításnak (Blair gyakran visszaköszönő megfogalmazásában: *menedzselésnek*) tudható be.⁵

Alighanem jó okkal a könyv egyik lehangsúlyosabb fejezete az északír békefolyamat sikeréhez vezető tárgyalássorozat aprólékos részletezése, a hasonló horderejű koszovói konfliktus 1999-es katonai kezelése, vagy például a skót parlament létrehozását célzó népszavazás és a devolúció elkötelezett támogatása. Mind olyan ügyek, melyek az egyszemélyes vezetés, a krízismenedzselés – mint a 2000-es száz- és körömfájásjárvány kezelése – blairi forгатókönyve mentén valósultak meg. Alastair Campbell kommunikációs stratégia hathatós működése alapjaiban változtatta meg a brit miniszterelnök külvilágban való megjelenítését – ezért is visszas a rendszeresen visszatérő sajtókritika Blair tollából, hiszen ő maga mindvégig tudatosan élt a mediatizált politika teljes eszköztárával.⁶ Az pedig más kérdés, hogy a kezdeti népszerűség csökkenésével ez korántsem volt minden esetben kedvező a miniszterelnököknek.

Könyvében Blair mindvégig maximális elismeréssel ír azokról a kulcsfigurákról, akik ehhez az új kormányzati stílushoz munkájukat, nevüket és arcukat adták, ebben az olvasatban pedig nem lehet elvitatni a *Journey* azon érdemét sem, hogy a később legfőbb riválissá avanszáló Gordon Brown is pozitív szerepben tűnik fel – legalábbis eleinte. Hasonló méltatást kap a korrupciógyanús ügybe keveredő Peter Mandelson, de a brit politikatörténet első miniszterelnöki kabinetfőnöke, Jonathan Powell is. Az olvasónak mindvégig az az érzése, hogy ezek az „útítársak” – mások mellett – a Blair-projekt lojális, de végsősoron a miniszterelnök személye *mögött* működő csapat szereplői voltak. Paradox módon ez a hatékony egyszemélyi vezetés és a szűk, zömmel nem a Munkáspárt

⁵ Bár Blair egyértelműen a hagyományosan példaértékű brit debattőr-kultúrát is túlszárnyalta, könyvében rendszeresen visszaköszönő motívum annak taglalása, milyen nehezére esett a miniszterelnöki kérdések parlamenti műfaja. Kétségtelen, két legnagyobb, a Major-kormányra és személyesen az akkori miniszterelnökre mért verbális csapást még az ellenzék vezetőjeként mérte. Első ízben 1995 áprilisában, amikor úgy fogalmazott: „Én a pártomat vezetem, ő [ti. Major] kullog a sajátja után” (a videó megtekinthető: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/7637985.stm), majd 1997 januárjában, mikor a gyenge („weak!”) minősítést vágta háromszor egymás után a vele szemben dermedten ülő konzervatív kormányfő szemébe (a videó megtekinthető: http://news.bbc.co.uk/democracylive/hi/historic_moments/newsid_8188000/8188574.stm).

⁶ A sajtómanipuláció egyik csúcsteljesítménye, amikor Blair a Munkáspárt 2004-es kongresszusán tartott beszédében a teljes nyilvánosság számára egyértelművé tette, hogy – a várakozásokra rációvalva – pártelnök-miniszterelnökként fog indulni a rákövetkező évi választásokon, ugyanakkor bevallottan tudatosan kiszivárogtatta a rá váró szívmitét tényét, valamint azt is, hogy 2003 karácsonyán saját ingatlant vett Londonban. Lásd BLAIR: *I. m.*, 510.

hagyományos szakszervezeti szocializációján keresztül előtérbe kerülő vezetőkből álló gárda lett a miniszterelnök végzete is. Miután elvesztette kapcsolatát a Labour tradicionális támogatói körével, már a vele szemben a kezdetektől fogva tartózkodó, de sikerei idején nyílt összeütközést nem vállaló párttagság hátrált ki mögüle és állt be a 2005-ös választást követően leplezetlenül főnöke távozására játszó Brown mögé.

...és ami az út végén marad

Blair példa nélküli politikusi karrierje leginkább abban összegezhető, hogy egyévtizedes kormányzás, a hitelességét végeletekig kikezdő iraki háború, majd az ennek következtében fokozatosan elpárolgó párttámogatás és a Gordon Brownnal folytatott kiélezett versengés ellenére is elérte, hogy a saját maga által megszabott pillanatban, az önkéntesség látszatát megőrizve léphessen le. A *Journey* ennek a felemelkedésnek állít sajátos szemzőből emléket, melyre talán a *The Economist* kellően kritikus recenziója illik legjobban. Vagyis hogy az olvasó gyakran érzi úgy, inkább egy a cége vezérigazgatói székéből leköszönt üzletember gondolatait, semmint Nagy-Britannia volt miniszterelnökének memoárját olvassa.⁷ A számottevő önkritika hiánya betudható műfaji jellegzetességnek, cserébe Blair könyve a brit politikatörténet elmúlt két évtizede sorsfordító momentumainak megértéséhez kínál kiváló kiindulópontot. Teszi mindezt végig azzal az érzéssel, hogy a progresszív baloldal ikonjaként a volt miniszterelnök voltaképpen saját politikai tudathasadását igyekszik kifejteni, kis híján hétszáz oldalon át.

„Még túl korai lenne megmondani” – Csu En-láj állítólag ezt a lakonikus választ adta arra a kérdésre, hogy milyen jelentőséget tulajdonít az 1789-es francia forradalomnak.⁸ Ennek figyelembe vétele ajánlott a New Labour – illetve tágabb kontextusban: a progresszív baloldal – teljesítményének értékelésekor, amelyhez azonban 2012-ben annyi bizonyosan hozzátehető: Nagy-Britannia jelenlegi konzervatív – liberális demokrata kormánykoalíciója sok tekintetben Tony Blair eredeti elképzeléseinek megvalósításán, illetve továbbgondolásán dolgozik...

⁷ „At times, indeed, his book reads less like a British political autobiography than like the memoirs of a transatlantic business tycoon.” *Lessons from 35,000 feet*, *The Economist* 2010. szeptember 2. (www.economist.com/node/16945087).

⁸ Idézi BLAIR: *I. m.*, 479.